

In the educational process, game activity takes the form of didactic game, game situation, game reception, game exercise.

Non-traditional lessons provide an opportunity not only to raise students' interest in the subject, but also to develop their creative independence, to learn to work with different sources of knowledge. Such forms of conducting classes "remove" the tradition of the lesson, enliven the thought.

Non-standard lessons allow to diversify forms and methods of work, to get rid of templates, create conditions for education of creativity of the student, expand the functions of the teacher, allow to take into account the specifics of certain material and individual features of each child.

However, referring to such forms of the educational process organization too often is inappropriate, as unconventional lessons can quickly become traditional, which will eventually lead to a fall in students' interest in the subject.

Key words: *creative abilities, improvisation game, solfeggio, music literature*

УДК : 378.016:785.071.2

DOI: 10.32626/2309-9763.2019–27.191-196

*Жанна Карташова, Наталія Александрович
Zhanna Kartashova, Nataliia Aleksandrovych*

АСПЕКТИ ОРГАНІЗАЦІЇ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА В ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ ІНСТРУМЕНТАЛЬНО-ВИКОНАВСЬКИХ ДИСЦИПЛІН

ASPECTS OF ORGANIZATION OF FUTURE MUSIC TEACHER'S INDEPENDENT WORK IN THE PROCESS OF STUDYING INSTRUMENTAL-PERFORMING DISCIPLINES

У статті розглядаються особливості організації самостійної роботи майбутніх учителів музичного мистецтва з метою активізації виконавсько-пізнавальної діяльності студентів в освітньому процесі. Здійснено спробу довести, що самостійна робота є найвищою формою навчальної діяльності за критерієм саморегуляції, а також найважливішою і невід'ємною частиною інструментально-виконавського навчання. Автор наводить приклад позааудиторних завдань для самостійної роботи студентів, що сприяє формуванню умінь та навичок роботи в процесі вивчення художнього репертуару, а також формуванню навичок інтерпретації музичних творів

Ключові слова: *самостійна робота, виконавсько-пізнавальна діяльність, саморегуляція, мотивація, інтерпретація, інструментально-виконавські уміння та навички.*

Самостійна робота є специфічною формою освітньої діяльності, яка спонукається адекватними їй мотивами (власне самоудосконалення, особисте зростання, поглиблення знань, розширення світогляду тощо). Незважаючи на те, що самостійна робота є однією з найважливіших складових організації освітнього процесу, її широке впровадження у практику закладів вищої освіти дещо гальмується. Перш за все, це пов'язано з тим, що методика її організації ще недостатньо відпрацьована і є достатньо нелегкою й копіткою роботою. Студенти-першокурсники, як правило, мають недостатні навички самостійної роботи, що провокує переживання студентами кризи успішності й компетентності.

Організація самостійної роботи студентів, маючи достатньо давню історію в педагогічній теорії й практиці, ще недостатньо досліджена, зокрема в галузі інструментально-виконавської підготовки майбутнього вчителя музичного мистецтва.

Аспекти організації самостійної роботи студентів різнобічно висвітлюються в працях А. Алексюка, Ю. Бабанського, В. Бондаря, Г. Гецава, Н. Кічук, Є. Голанта, Н. Дайрі, В. Козакова, Б. Єсіпова, І. Лернера, О. Мороза, П. Підкасистого, В. Сластьоніна, Л. Спіріна, Л. Сущенко,

М. Шкіля, О. Ярошенко та ін. Учені по-різному підходять до визначення поняття “самостійна робота”, розкриттю сутності, класифікації видів, значення самостійної роботи в освітньому процесі.

У сучасній освітній моделі підготовки вчителя музичного мистецтва одне з головних завдань полягає в тому, щоб допомогти студентам зрости у творчій самостійності, переконати в здатності мислити творчо, самостійно орієнтуватись у сучасному інформаційному середовищі, навчити їх розуміти свої виконавські здібності й можливості через включення в самостійну творчу теоретично-практичну діяльність, забезпечити належні умови для професійної самоорганізації та самореалізації через активну комунікацію.

На сьогоднішній день питання підвищення ефективності професійної підготовки фахівців і максимального використання з цією метою можливостей самостійної роботи набувають актуальності. Достатньо важливим чинником виступає й те, що майже у всіх закладах вищої освіти України пріоритетними в підготовці майбутніх спеціалістів є формування творчої, активної і самостійної особистості; розвиток інтересу до отриманих знань; формування фахово спрямованих мотивів освітньої діяльності. Проте, сьогодні у багатьох викладачів ЗВО відсутня чітка система, що передбачає використання завдань, спрямованих на розвиток самостійної роботи в процесі професійного становлення майбутніх спеціалістів.

Мета статті – розглянути організацію та ефективність застосування самостійної роботи студентів-музикантів в процесі вивчення інструментально-виконавських дисциплін.

Самостійна робота студентів закладів вищої мистецької освіти – є однією із форм організації освітнього процесу. Головна мета самостійної позааудиторної роботи в класі “Основного музичного музичного інструмента”, “Концертмейстерського класу”, “Додаткового музичного інструмента”, “Оркестрового класу” є формування виконавської, професійної компетенції, розвиток самостійності, індивідуальності як риси особистості, формування позитивного відношення до процесу самоосвіти.

Розвиток самостійного підходу до опанування навчальними дисциплінами професійно зорієнтованого циклу є профілювальним чинником у становленні особистості сучасного вчителя музичного мистецтва, формуванні його поліверсійних фахових якостей. Вирішення цієї проблеми є необхідним й у ході вивчення інструментально-виконавських дисциплін, і саме ця галузь є гарантом набуття неймовірно широкого спектра фахових умінь майбутнього вчителя музичного мистецтва.

Науковці, які займаються проблемою організації самостійної роботи студентів (С. Архангельський, В. Буряк, М. Гарунов, Є. Голант, Б. Юганзен, С. Зінов'єв, В. Козаков, Р. Нізамов, М. Нікандров, П. Підкасистий та ін.), вкладають у це поняття різний зміст. Так, поняття “самостійна робота” трактують як:

- самостійний пошук необхідної інформації, набуття знань, використання цих знань для розв'язання навчальних, наукових і професійних завдань (С. Архангельський);
- як діяльність, що складається з багатьох елементів: творчого сприйняття й осмислення навчального матеріалу в ході лекції, підготовки до занять, екзаменів, заліків, виконання курсових і дипломних робіт (О. Молібог);
- як різноманітні види індивідуальної, групової пізнавальної діяльності студентів на заняттях або у позааудиторний час без безпосереднього керівництва, але під наглядом викладача (Р. Нізамов);
- як система заходів, спрямованих на виховання активності та самостійності як рис особистості, на набуття вмінь і навичок раціонального отримання корисної інформації (Б. Юганзен).

Необхідною умовою успіху всякої діяльності є повноцінна її мотивація. Майбутній учитель музичного мистецтва буде прагнути до самовдосконалення та саморозвитку в тому випадку, коли в нього сильні й адекватні мотиви досягнення успіху та самореалізації. Рушійним

чинником формування умінь та навичок самостійної інструментально-виконавської діяльності, у тому числі самоорганізації, вважаємо урахування мотиваційно-цільового аспекту. Психолого-педагогічні дослідження свідчать про те, що мотивація є важливим чинником, що значною мірою впливає на продуктивність виконавської діяльності.

І. Зимня зазначає, що мотивація є “пусковим механізмом” будь-якої діяльності: праці, спілкування чи пізнання. Розглядаючи мотивацію як одну з необхідних умов у процесі пізнання, необхідно враховувати таку її складову як зацікавленість. Виховання інтересу до навчального предмета – одне з найважливіших проблем методики [5].

М. Добронравов розрізняє низку психологічних мотивів, які сприяють підвищенню інтересу до предмета:

- цікавість матеріалу, на якому побудоване навчання;
- особистість викладача і методичні прийоми, що ним використовуються;
- усвідомлення практичної потреби в знаннях із предмета [3, с. 144].

Серед окреслених мотивів останній є одним із найпотужніших спонукальних стимулів у пізнанні навчального предмета: якщо викладачу вдається зацікавити студента, тоді закладаються міцні наукові основи курсу, внаслідок чого студент, як правило, цікавиться самостійним продовженням роботи над предметом, шукає можливості поглиблення отриманих знань, результатом чого буде успішна самоорганізація власної навчальної діяльності студентом. Однак, щоб стан зацікавленості міг перетворитися у стійкий інтерес, його необхідно постійно підтримувати в процесі навчальної діяльності, і на цьому шляху можуть виникати різного типу труднощі. Ця проблема вимагає ретельного вивчення [1].

Головна мета самостійної пізнавальної діяльності студентів – навчитися індивідуально здобувати, оновлювати, поповнювати знання, плідно використовувати їх під час навчання та в подальшій професійній діяльності. Самостійна робота студентів базується на принципах розвивального навчання, відбувається без безпосередньої участі викладача, але під його керівництвом. У процесі самостійної роботи реалізується основна функція освітнього процесу – одержання студентом максимального обсягу знань, їх закріплення і перетворення у стійкі вміння і навички.

Завдяки самостійній роботі студенти набувають також здатність:

- більш чітко й усвідомлено проявляти мотивацію й цілеспрямованість та набутті знань, умінь і навичок;
- виховувати в собі самоорганізованість, самоконтроль та інші особистісні якості;
- заповнювати “інформаційний вакуум” необхідним науковими знаннями позбавитися від так званого “явища вторинної неграмотності”, зокрема, невміння осмислено аналізувати музичний твір, робити власні висновки;
- формувати виконавську компетентність;
- набувати навичок самостійної роботи для майбутньої професійної діяльності: брати на себе відповідальність, самостійно вирішувати проблеми, знаходити конструктивні рішення, виходити з кризових ситуацій.

Головною умовою успішного виконання самостійної роботи є ретельне планування і контроль з боку викладачів, тому що плідність самостійної роботи студентів – це, насамперед, результат постійної взаємодії студента й викладача. Саме тому пріоритетна мета викладача – не просто ретранслювати знання, а й стимулювати музично-виконавську активність студентів.

Необхідною передумовою успішного виконання самостійної роботи є достатньо розвинений самоконтроль, який разом з увагою важливо виховувати щоденно, щоб вони стали потребою, здатністю студентів, які могли б самостійно працювати так само, як і під керівництвом педагога. Самоконтроль – це самостійна оцінка відтворюваного звучання та дій, що його створюють. Така оцінка можлива лише за наявності у студента чіткого уявлення (знання) про те, що треба відтворити, і як це зробити, а також вміння зіставляти відтворюване звучання та

дії, що виконуються, зі звучаннями та діями, правильними у цій ситуації. Студента потрібно вчити умінню зіставляти, відзначати свої недоліки та досягнення. Такі уміння дозволять при самостійній роботі виявити свої помилки, попередити можливість їх появи та утриматися від небажаних дій.

Самоконтроль обов'язково передбачає певний рівень самостійності. Її треба виховувати на заняттях постійно. У процесі розвитку самостійності та оволодіння студентом навичкою правильної оцінки своєї гри буде відпадати необхідність у постійному втручанні педагога. Самостійна робота стає дієвим засобом на індивідуальних заняттях лише тоді, коли вона проводиться систематично і організована в чітко продуману систему завдань. В основі цієї системи повинно бути поступове збільшення ступеня самостійності студента. Педагогу важливо чітко усвідомлювати, що може зробити студент самостійно у певний конкретний період навчання. Так, у початковий період занять, коли у студента ще немає достатньо диференційованих понять про професійні якості музиканта-інструменталіста, він самостійно може працювати над руховими елементами, що спрямовані на правильну посадку, постановку виконавського апарату, аплікатуру тощо.

Організація самостійної навчально-пізнавальної діяльності майбутніх учителів музичного мистецтва у процесі інструментально-виконавської підготовки потребує дидактичної конструктивності, що втілюється в систематизації методів самостійного опрацювання музичних творів. Особливості вивчення, а потім виконання складних та об'ємних музичних творів полягають у тому, що студенту-інструменталісту необхідно охопити музичну форму як єдине ціле, зрозуміти драматургію твору та закономірності розвитку музичних образів; необхідно виділити головне на тлі другорядного у звуковій масі, зберегти при цьому єдність виконавського задуму, досягти узгодженості всіх виконавських груп. Робота студента над творами проводиться в кілька етапів, що розробляються та пропонуються викладачем, мають логічну операційну послідовність та узгодженість з дидактичними принципами наочності, доступності, зв'язку теорії та практики.

Перший етап – підготовчий. Студент знайомиться з творчістю композитора, вивчає історію написання та виконання твору, прослуховує записи або переглядає відеофільм у комп'ютерному класі, користується Інтернет-ресурсами, за змоги відвідує концерти. Граматична та психологічна інтерпретація тексту: тлумачення частин (елементів) та їх єдність; вихід на уявлення та створення гіпотези про зміст цілого.

Другий етап – вивчення музичного тексту. Детальний розбір музичного твору, самостійно або з допомогою викладача, з урахуванням наскрізного розвитку музичної тканини, прослідковується музично-драматургічний розвиток окремих ліній. Безумовним є вивчення напам'ять тексту загалом, а також усіх його компонентів. Історична інтерпретація тексту, результат якої ствердить чи спростує гіпотезу: тлумачення стилю творчості автора, художнього стилю епохи, біографічних даних автора

Третій етап – створення мануальної трактовки музичного твору. Сюди відносимо добір необхідних штрихів, їхніх комбінацій, використання гнучкої комплементарності прийомів, з метою детального відтворення музичної мови та розкриття ідейно-художнього задуму композитора. Побудова теоретичної моделі тексту та створення виконавської концепції твору, виявлення виконавських труднощів та віднайдення шляхів їх подолання.

Четвертий етап – створення власної загальної виконавської інтерпретації. Цей заключний етап акумулює три попередні та становить фундаментальну основу для трактування твору на новому, вищому рівні. На цьому етапі особливого значення набуває підключення творчої уяви виконавця.

Заключний етап роботи над музичними творами базується на принципі від часткового до загального, що припускає створення єдиної виконавської концепції, яка втілює процесуальний підхід, жанрово-стилістичну адекватність та ґрунтується на інтонаційній теорії

Б. Асаф'єва [3]. Метою інтерпретаційного етапу роботи студента має бути розкриття таких виконавських якостей інтонацій, як можливість утілення у звучанні характерних історичних та національних засад музичної культури, певних жанрово-стильових ознак, змістовно-образних характеристик тощо.

Упродовж усіх етапів відбувається перетин двох методів пізнання: дедуктивний та індуктивний. Викладач визначає особливості самостійної роботи студента над сольним, ансамблевим та оркестровим творами. Метою поетапної роботи над музичним твором є створення композиційної цілісності усього твору на основі визначення ролі й місця кожного його елементу в структурі цілого. Умовний розподіл на стадії дає змогу виконавцю скласти схему, план вивчення твору, визначити важливі етапи цього процесу, зробити узагальнення для подальшої самостійної роботи над іншими творами. Розуміння, на якому етапі готовності знаходиться засвоєння твору, сприяє ефективному, цілеспрямованому, вдумливому вивченню нотного тексту, емоційно-логічному, технічно-досконалому оволодінню художніми піаністичними засобами у відповідності з музичним змістом.

Отже, виховання творчої-виконавської самостійності студентів у процесі інструментального навчання залежить від якісного поетапного педагогічного керівництва цим процесом та потребує:

- здійснювати педагогічну діагностику рівнів самостійності студентів, щоб з'ясувати, які виконавські уміння та навички вже сформовані, а які потребують подальшого розвитку;
- сприяти пробудженню інтересу до виконавсько-інструментального мистецтва, посилювати мотиваційне прагнення до досягнення найкращого виконавського результату;
- забезпечити поступовий перехід від роботи репродуктивного характеру до самостійно-творчої, створювати сприятливі умови для самовираження студентів;
- враховувати індивідуально-психологічні особливості студентів при визначенні змісту художнього матеріалу та обсягу самостійної роботи;
- підтримувати найменші спроби студентів до самостійних дій та висловлення власного судження, забезпечувати активізацію їх внутрішніх ресурсів;
- спрямувати роботу на набуття навичок раціональної організації домашніх занять, виховувати здатність працювати систематично та результативно;
- удосконалити структуру занять, відмовитись від нераціонального витрачання часу, систематично застосувати в освітньому процесі різні види самостійної роботи, здійснювати якісну перевірку її виконання.

Викладач бере участь в організації самостійної роботи студентів, створюючи відповідні умови, під якими розуміють чинники, які діють в освітньому процесі та впливають як на навчальну діяльність, так і на її результати. При визначенні умов організації самостійної роботи необхідно враховувати, що до її результатів належать продукти діяльності, отриманий досвід, стан особистості, її внутрішні потреби до розвитку самостійності. Самостійна робота може здійснюватися як опосередковано за допомогою використання методичних вказівок, так і безпосередньо під контролем викладача, шляхом проведення консультацій, бесід.

Ефективним і цікавим елементом організації освітнього процесу у вищих навчальних закладах є дискусія (від лат. *Discussio* – дослідження, розбір) – вид самостійної роботи студентів, під час якої відбувається колективне обговорення певного суперечливого питання або проблеми з метою виявлення їх сутності, протиріч, наукової трактовки, шляхів подолання. Модель навчання у дискусії сприяє формуванню таких важливих навичок, як аргументація, аналіз, виявлення причинно-наслідкових і міжпредметних зв'язків, комунікативних здібностей. Окрім того, регулярна участь у диспутах виховує культуру публічних виступів.

Для проведення академічної дискусії на належному рівні необхідна ретельна попередня підготовка студентів і контроль за опануванням ними навчального матеріалу з боку викладача. Дискусії проходять успішно, якщо студенти-учасники розуміють і дотримуються чітко

встановлених правил проведення дискусії, які допомагають їм вчитися користуватися своїми правами і відчувати відповідальність за слова та думки.

Ефективність і якість засвоєння теоретичних знань, практичних умінь і навичок у процесі інструментально-виконавської підготовки майбутнього вчителя музичного мистецтва зумовлюється тим рівнем самостійної навчально-пізнавальної діяльності студентів, на якому здійснюється цей процес, і тими психолого-педагогічними умовами, які створюються з метою засвоєння розробленого викладачем дидактико-технологічного конструкта.

Отже, реалії сьогодення вимагають значного підвищення ролі самостійної роботи у ЗВО, як спрямованої, організаційно та методично спланованої пізнавальної діяльності, яка виконує навчальну та творчу функції, тобто розширює та поглиблює набуті на заняттях з дисциплін інструментально-виконавського циклу знання, розвиває виконавські вміння та навички, виховує самостійність і здатність до самовдосконалення шляхом усвідомленого відбору, переробки та засвоєння музичної інформації.

Список використаних джерел

1. Брода М. Виховання самостійності особистості: історія, теорія і практика. Дрогобич : Ред.- видавн. відділ ДДПУ ім. І. Франка, 2006. 120 с.
2. Гризун Л.Є. Дидактичні особливості сучасного комп'ютерного підручника // Засоби навчальної та науково-дослідної роботи. ХДПУ, 2000.
3. Добронравов Н.П. Воспитание интереса к педагогической профессии и склонности заниматься ею // Ученые записки кафедры педагогики и психологии Иркут. гос. пед. ин-та иностр. яз. 1967. Вып. 1. С. 109-121.
4. Журавська Л. М. Концептуальні умови управління самостійною роботою студентів у ВНЗ // Освіта та управління. Т. 3. 1999. №2.
5. Зимняя И.А. Психологические аспекты обучения говорению на иностранном языке. М. : Просвещение, 1978. 159 с.
6. Петровский А.В., Брушлинский А.В., Зинченко В.П. и др. Общая психология. Учебн. для студентов пед. ин-тов. / Под ред. А.В. Петровского. 3-е изд., перераб. и доп. Москва : Просвещение, 1986. 464 с.
7. Мерлин В. С. Лекции по психологии мотивов человека // Учеб. пособие для спецкурсов. Пермь : Изд-во Пермск. ун-та, 1971. 119 с.

The article deals with the peculiarities of organization of future Music teachers' independent work with a piece of music in order to create its compositional integrity determining the role and place of each element in its general structure. Conditional partition at the primary stage enables the performer-instrumentalist to plan the scheme of learning the piece of music, to identify important stages of this process, to make generalizations for further independent work with other pieces of music, which will activate students' performing and cognitive activity.

It has been made an attempt to prove that independent work is the highest form of learning by the criteria of self-regulation, as well as the most important and integral part of instrumental-performing training. The author gives an example of after-class tasks for students' independent work, which promotes the development of their skills in the process of learning the artistic repertoire, as well as the formation of their skills to interpret pieces of music.

Future Music teachers' independent work is considered as organizationally and methodically planned cognitive activity, which performs educational and creative functions – extends and deepens the knowledge acquired in instrumental-performing disciplines, develops performing skills and independence, forms the capability to self-improvement through conscious selection, processing and assimilation of music information.

Key words: independent work, performing-cognitive activity, self-regulation, motivation, interpretation, instrumental-performing skills.